

*Сергієні О.В. (ORCID 0000-0002-0353-0715),
Шевяков О.В. (ORCID 0000-0001-8348-1935),
Горіна О.Т. (ORCID 0000-0002-4554-9056)*

КЛІМАКТЕРИЧНИЙ ПЕРІОД ЯК ПРОЯВ ВІКОВОЇ КРИЗИ ІНВОЛЮЦІЇ НА ЖИТТЕВОМУ ШЛЯХУ ЖІНКИ

У статті розглянуто особливості психологічного стану жінок у клімактеричному періоді (експериментальна група) у порівнянні з показниками жінок фертильного віку (контрольна група). **Мета статті** полягала у теоретичному аналізі наукової літератури з досліджуваної проблеми та емпіричному дослідженні психологічних особливостей жінок у клімактеричному періоді, який розглядається як криза інволюції. В роботі використано теоретичний, емпіричний та математико-статистичний методи. Теоретичну основу дослідження складає теорія особистості, генетичний підхід С.Д. Максименко до аналізу становлення особистості на різних вікових етапах життя, концепція життєвого шляху особистості та життєвих криз (В.А. Роменець, Т.М. Титаренко). **Методи.** Емпіричний метод дослідження містить: бесіду, анкетування, спрямоване на визначення психотипу А та В, сімейного складу; спостереження, психодіагностичні методики «Самопочуття, активність, настрій» В. Доскіна; дослідження самооцінки Дембо-Рубінштейн, симптоматичний опитувальник Є. Александровича, методику «Тривога та депресія», опитувальник ЕРQ Айзенка, визначення психологічної статі С. Бем, методику Елерса дослідження спрямованості на мотивацію досягнення успіху та уникнення невдач. Математико-статистичний метод включав порівняльну статистику за критерієм Ст'юдента з використанням програми *statistica-10*. **Результати.** Проведений теоретичний аналіз наукової літератури з проблеми психологічних особливостей жінки в клімактеричному періоді дозволив встановити, що більшість вчених виділяють психологічні розлади емоційного характеру, які можуть супроводжувати соматичні розлади; такі вчені, як С.Д. Максименко, Г.С. Абрамова, В.А. Роменець, Т.М. Титаренко розцінюють клімактеричний період у житті жінки як прояв кризи інволюції. Результати емпіричного дослідження психологічних особливостей жінки у клімактеричному періоді свідчать про те, що вони стосуються не лише психоемоційних відхилень, але і формують зрушення у самосвідомості, самосприйнятті та самооцінці жінки, її мотивації на запобігання невдач, обмеження ризиків на шляху досягнення успіхів та впливають на її соціально-психологічну поведінку. Жінки у

клімактеричному періоді мотивовані в більшій мірі на запобігання невдач, ніж на досягнення успіхів, що обумовлює зниження успішності їх соціальної активності. **Висновки.** Прояви кризи інволютивного періоду більш часто проявляються у представниць психотипу «В», але ці дані потребують доопрацювання в подальших дослідженнях. Визначена необхідність проведення профілактики формування патологічних форм протікання клімактеричного періоду та надання психологічної допомоги жінкам при його переживанні.

Ключові слова: клімактеричний період, вікова криза, психологічні прояви, інволюція, жінка, психотипи, самооцінка, мотивація.

Постановка проблеми. Клімактеричний період (синонім: клімакс, менопауза, клімактерій) – визначається як фізіологічний період у житті жінки, що характеризується зворотним розвитком (інволюцією) статевої системи, який відбувається на тлі загальних вікових змін організму. Цей період багато вчених-психологів відносять до вікових криз і розглядають також як проблему особистості та її самосвідомості та самооцінки (Крымская, 2009).

Наукова проблема полягає в тому, що в дослідженнях психологічних особливостей жінки в клімактеричному періоді недостатньо висвітлено обґрунтування його як кризового стану особистості у зв'язку з розвитком інволютивних змін.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Для деяких жінок менопауза не заслуговує на особливу увагу, багато хто навіть не помічає свою останню менструацію, тому що їх життя повне і насичене. Для інших фізичні прояви середнього віку можуть бути важкими і призводити в сум'яття, особливо якщо вони збігаються з емоційними потрясіннями: розлученням, смертю батьків, чоловіка тощо (Абрамова, 2003; Астахов, 2003; Барлас, 2004).

Клімактеричний період є закономірним фізіологічним інволюційним процесом, і в нормі не повинен супроводжуватися патологічними проявами. Аналіз досліджень показав, що зміни, які спостерігаються у жінок у цей період на психічному та соматичному рівнях, хоча і мають біологічну природу, але значною мірою залежать від соціокультурних норм, традицій та конкретної ситуації життєдіяльності. Ці зміни знаходять своє відображення в особливостях ставлення до себе та торкаються особистісних характеристик, які охоплюють усю систему образу «Я» жінки, що веде до переусвідомлення та переоцінки життєвих цінностей, зміни соціально-психологічних настанов.

Барлас Т.В. має думку, що адекватне функціонування жінки у клімактеричному періоді можливе через розуміння того факту, що клімактерій необхідно розцінювати не як час занепаду та згасання, а як час повноцінного соціального функціонування та активності особистості. Такий підхід дозволяє

жінці зберегти своє психічне та соматичне здоров'я та залишитися повноцінним членом суспільства.

За даними сучасних дослідників, які вивчали клінічні прояви клімаксу у жінок у віці 45-54 років з тривалістю захворювання в межах 5 років, найвищий рівень порушень був відзначений в психо-емоційній сфері (78,4 %), в той час як нейро-вегетативні і метаболічні зміни виявлялися відповідно лише у 63,6 % і 46,6 % жінок, що вказує на питому вагу психопатології в клініці клімактеричних розладів у жінок (Титаренко, 2003).

Дослідники також звернули увагу на зміни самооцінки жінок в клімактеричному періоді. Уявлення про себе зазвичай ніколи не виступають у чистому вигляді, бо, виникаючи, вони відразу ніби обростають певним ставленням людини до себе, утворюючи загальну структуру самооцінки особистості. Самооцінка виникає на основі знань і думок про себе та, у цьому значенні, є механізмом переробки даних уявлень на рівні когнітивного процесу, а до змісту самоставлення входить, з одного боку, відображення суб'єктом своїх властивостей і якостей, а з іншого боку, те, як ці особливості дозволяють людині в змінених умовах використовувати свої можливості, формуючи актуальні для кожного періоду життя цінності, установки тощо (Максименко, 2008).

На думку Смірної Н.П., ставлення до себе, як складова частина самосвідомості, виникає у людини в процесі соціальної взаємодії як неминучий і завжди унікальний результат психічного розвитку, як відносно стійке й водночас піддане внутрішнім змінам і коливанням психічне надбання, що накладає незгладимий відбиток на всі життєві прояви людини із самого дитинства до глибокої старості (Смирнова, 1999).

В останнє десятиліття все більше уваги дослідників приділяється проблемі функції образу "Я" в процесі переживання життєвої кризи. С.Д. Максименко в теорії генези особистості вказує на значення кризових періодів у житті людини як на психологічний механізм вироблення особистістю нових цінностей та цілей. Аналогічну точку зору висловлює Т.М. Титаренко, яка розробляє теорію життєвого шляху особистості і підкреслює, що процеси розвитку безпосередньо пов'язані із процесом проживання життєвих криз, що мають закономірний характер. Автор вибудовує послідовність кризових етапів буття і показує логіку їх проходження особистістю.

В роботах, що аналізуються, всі автори вказують на суттєву різницю у значенні кожної вікової кризи для розвитку особистості. Так, С.Д. Максименко приділяє особливе значення періоду пізньої зрілості (початок: 45-50 років) як духовної кризи особистості, що пов'язана з початком біологічного ув'ядання, втратою репродуктивної здатності та скороченням подальшого життя. Він окремо підкреслює болючість кризи пізньої зрілості на життєвому шляху жінки,

що безпосередньо пов'язана з настанням клімактеричного періоду.

Крім психічних розладів, обумовлених безпосередньо менопаузою, в цей віковий період підвищується ризик виникнення психічних захворювань (інволютивні неврози, депресії), так як знижується здатність переносити психічні навантаження, відбувається зміна сексуальної активності жінки, перебудова відносин з оточуючими людьми, зміна рольової функції в сім'ї, постає проблема самотності (Тювіна, 1999).

Мета статті полягає у теоретичному аналізі наукової літератури з досліджуваної проблеми та емпіричному дослідженні психологічних особливостей жінок у клімактеричному періоді, який розглядається як криза інволюції.

Виклад основного матеріалу і результатів дослідження. Перед суспільством в цілому і психологічною наукою зокрема постають завдання з подолання проблем, пов'язаних з клімактерієм з метою забезпечити стан психічного здоров'я жінки у другій половині життя (Тарицина, 2006).

Особливості ставлення до себе жінок, які перебувають у клімактеричному періоді, доцільно розглядати з позиції індивідуального здоров'я та якості життя. Ці категорії є інтегральними характеристиками фізичного, психологічного, емоційного і соціального функціонування людини, а їх визначення засновано на зіставленні об'єктивних умов життєдіяльності та їх суб'єктивного сприйняття. На сучасному етапі розвитку суспільства вже неможливо розглядати індивідуальне здоров'я тільки з медичної точки зору – його необхідно розглядати як загальну здатність індивіда до адаптації, самозбереження й самореалізації в умовах бурхливого розвитку соціуму. В багатьох роботах до поняття індивідуального здоров'я вводиться психологічна складова здоров'я – як здатність переносити фізичні і психічні травми, адаптуватися до можливих соматичних недоліків, як уміння ставити перед собою й успішно досягати значимі для себе цілі та нести відповідальність за свободу вибору в умовах хвороби (Астахов, Бацилева, 2003).

Крім того, в сучасних психологічних дослідженнях, все більша кількість психологів розмежовує поняття «психічного», «психологічного» і «особистісного» здоров'я, з яких кожне наступне все меншою мірою відображає відсутність хвороби і все більшою мірою – гармонійність психосоціального стану та функціонування особистості (Бацилева, 2003, 2004).

Емпіричне дослідження психологічного стану жінки в клімактеричному періоді (експериментальна група) у порівнянні з жінками фертильного віку (контрольна група) було виконано з застосуванням спеціально підбраного комплексу психодіагностичних методик: спеціально розроблена анкета, спрямована на діагностику психотипу А та В; анкета вивчення сімейного стану;

методика Сандри Бем «Діагностика психологічної статі», методика «Самопочуття, активність, настрій», методика дослідження самооцінки Дембо-Рубінштейна, методика «Тривога та депресія», «Клінічний опитувальник для виявлення та оцінки невротичних станів Є. Александровича», методика дослідження мотивації особистості на досягнення успіху або запобігання невдач Елерса.

Згідно розробленої анкети та цілеспрямованої бесіди були протестовані та розподілені на психотипи А та В представники як досліджуваної, так і контрольної групи.

До психотипу А були віднесені 37% групи жінок у клімактеричному періоді та 35% жінок фертильного віку. Ці жінки характеризуються перфекціонізмом, значною відповідальністю, прагнуть виконати справу на найкращому рівні, але відчують перевтому за раунок перевантаження. Вони найбільш часто виконують інтелектуальний та управлінський труд, відрізняються високою соціально-психологічною адаптацією та стресостійкістю, легко знаходять нові інтереси в житті за рахунок розширення вже існуючих або використання нових напрямків діяльності. Вони не сприймають біологічні та соціально-психологічні зміни в житті у зв'язку з клімактеричним періодом, як стан психологічної кризи та живуть повноцінним життям.

До психотипу В були віднесені 41% експериментальної та 43% контрольної групи. Цей психотип характеризується певним деспотизмом, вимогливістю до оточення, потребує підвищеної уваги до своєї персони. Саме в цій групі спостерігається більш виражений вплив біологічних змін на соціально-психологічні аспекти особистості. Клімактеричний період в групі жінок з психотипом В протікає більш важко, з більш вираженими соматичними та соціально-психологічними проявами.

Анкетування жінок з проблем сімейного стану встановило, що тільки 62% представників експериментальної групи мають повну сім'ю, в інших випадках це вдови, розлучені, самотні. Також часто спостерігається описаний в науковій літературі «синдром порожнього гнізда», коли діти дорослішають та покидають батьківську оселю.

Результати дослідження за методикою С. Бем «Діагностика психологічної статі» свідчить про те, що більшість жінок в обох групах характеризуються фемінністю; андрогінність складає лише 5-6% та маскулінність – 4-5% досліджуваних. Психологічні зміни клімактеричного періоду трохи частіше відмічалися серед фемінних особистостей, але це не мало статистичного значення.

Дослідження мотивації особистості Елерса встановило спрямованість її на уникнення невдач в більшій мірі, ніж спрямованість на досягнення успіху, що обумовлює більш низьку успішність в психо-соціальній діяльності.

Результати дослідження за методикою «Самопочуття, активність, настрій» свідчать про більшу частоту несприятливого стану самопочуття, активності та настрою в групі жінок в стані клімактерію у порівнянні з жінками у фертильному віці (на 36,7%, на 10% та на 6.7% відповідно) та особливо це стосується самопочуття.

Результати дослідження самооцінки за методикою Дембо-Рубінштейна свідчать про достовірне зниження в експериментальній групі відсотка жінок з високою самооцінкою (16,7% проти 36,6% в контрольній групі); недостовірне статистично переважання осіб з низькою самооцінкою у жінок в клімактеричному періоді проти жінок фертильного віку (30% проти 23,4% відповідно). В цілому у жінок у клімактеричному періоді переважає середня та низька самооцінка (53,3% та 30% відповідно).

Результати дослідження за методикою «Тривога та депресія» (Т і Д) свідчать про перевищення вдвоє частоти високого рівня тривоги та в полтора рази – депресії у жінок в клімактеричному періоді проти показників жінок фертильного віку, що вказує на виражену психічну напруженість, тривожність, депресивність, зниження настрою в експериментальній групі.

Результати дослідження нейротизму за методикою EPQ Айзенка не виявили статистично значущих відмінностей рівня нейротизму в експериментальній та контрольній групі, але особливо цікаві результати були отримані при проведенні опитування за «Клінічним опитувальником для виявлення та оцінки невротичних станів Є. Александровича».

Аналіз даних, отриманих за данною методикою, дозволив виявити ряд відмінностей кількісного значення ступеня вираженості невротичних проявів у жінок з клімактеричним синдромом та у жінок фертильного віку. Так, майже у половини жінок з клімактеричним синдромом депресивні розлади достовірно вищі, ніж у жінок фертильного віку. При цьому виникає депресивний стан, при якому знижений настрій поєднується з функціональними соматичними порушеннями по типу вегето-судинної дистонії. Пригнічений настрій супроводжується плаксивістю та певним зниженням активності та ініціативи; ряді випадків відзначається навіть «втеча в роботу», як прояв трудоголізму.

Істеричний розлад проявляється в перебільшеному і награному вираженні почуттів у 36,6% жінок першої групи. Це виражається у поверховості і нестійкості емоційності, маніпулятивній поведінці в різноманітних емоційно забарвлених ролях: “хворої”, “нещасної”, “безпорадної”, “спокусниці”, “шукачки пригод”. Поведінка жінок стає демонстративною, характер все більш

егоїстичним, всі інтереси зосереджуються тільки на собі. Істеричні розлади можуть бути короткочасними чи тривалими. У контрольній групі тільки 6,8% жінок мали високий бал по шкалі «істеричний розлад»

Неврастенічні розлади встановлені у експериментальній групі у 66,6% жінок і у 40% - контрольної групи. Вони включають в себе почуття безсилля, слабкості, сльозливості, розумову виснаженість і в той же час дратівливість, істеричність, підвищену чутливість до неприємностей, образ, невдач. У жінок легко виникають різні вегетативні реакції: серцебиття, потовиділення, похолодання кінцівок. Диссомнічні розлади також широко представлені: порушується засинання, сон поверхневий. Поступово реакції дратівливості заміщуються швидкою виснажливостю, сильною слабкістю, стомлюваністю. З'являється невдоволення собою, уразливість і плаксивість. При спробі змусити себе що-небудь робити відразу з'являється маса скарг на погане самопочуття, слабкість, розбитість. При виражених вегетативних симптомах жінки з високим балом по шкалі починають прислухатися до діяльності своїх органів (як б'ється серце, працює шлунок, дихають легені), фіксуються на неприємних відчуттях, з тривогою підозрюючи можливі небезпечні хвороби.

Іпохондричні розлади проявляються у половини жінок з клімактеричним синдромом та у 8% жінок фертильного віку та проявляються в надмірній заклопотаності власним здоров'ям в цілому, або функціонуванням будь-якого органу, або, рідше, станом своїх розумових здібностей. Можна припустити, що ця форма розладів пов'язана з психотравмуючою ситуацією певного характеру та може бути проявом вікової кризи інволюції.

На підставі порівняння t - емпіричного і t - теоретичного (0,05 і 0,01), зроблений висновок, що клімактеричний період може супроводжуватися невротичними, іпохондричними та сексуальними розладами.

Таким чином, результати емпіричного дослідження психологічних особливостей жінки у клімактеричному періоді свідчать про те, що вони стосуються не лише психо-емоційних відхилень, але і формують зрушення у самосвідомості, самосприйнятті та самооцінці жінки, її мотивації на запобігання невдач, обмеження ризиків на шляху досягнення успіхів та впливають на її соціально-психологічну поведінку. Жінки у клімактеричному періоді мотивовані в більшій мірі на запобігання невдач, ніж на досягнення успіхів, що обумовлює зниження успішності їх соціальної активності.

Прояви кризи інволютивного періоду більш часто проявляються у представниць психотипу «В», але ці дані потребують підтвердження та перевірки в подальших дослідженнях.

Висновки. Результати дослідження дозволили зробити висновки про те, що:

- потребує удосконалення та впровадження в практичну роботу психологічної служби психогігієна та психопрофілактика патологічного протікання клімактеричного періоду;

- необхідно запровадити комплексну психодіагностичну програму виявлення провідних психологічних проявів клімактеричного періоду: психо-емоційних, зниження самооцінки та мотивації, формування психо-соціальних змін;

- необхідно застосовувати програму психологічної допомоги (психологічне консультування, психотерапія та психотренінги) в комплексних заходах лікування та реабілітації жінки в клімактеричному періоді.

Продовження дослідження проблеми психологічних проявів клімактеричного періоду планується в напрямку вивчення самосвідомості, соціально-психологічних установок, ціннісних орієнтацій та мотивації особистості на переживання та подолання кризи інволюції.

Література

1. Абрамова Г.С. Практическая психология. М.: Академический Проект, 2003. С. 496 – 505.

2. Астахов В.М., Бацилева О.В. Медико-социальные проблемы семьи. К.: Психо-социальные, социально-экономические и социо-культурные аспекты климактерического периода, 2003. Т.1. С. 88-94.

3. Барлас Т. В. Особенности социально-психологической адаптации при психосоматических и невротических нарушениях. *Психологический журнал*. 2004. № 6. С. 117-120.

4. Бацилева О.В. Експериментальне дослідження психоемоційного стану жінок у клімактеричному періоді. *Психологічний вісник* / за ред. Максименка С.Д. Київ : Вип. 1, 2003. С. 207-210.

5. Бацилева О.В. Особливості ставлення до себе жінок, які перебувають у клімактеричному періоді: автореф. дис... канд. психол. наук: 19.00.01 / О.В. Бацилева ; Ін-т психології ім. Г.С.Костюка АПН України. К., 2004. 19 с.

6. Крымская М.Л. Климактерический период. М.: Медицина, 2009. 272 с.

7. Максименко С.Д., Коваль І.А., Максименко К.С., Папуча М.В. Медична психологія : підручник / за ред. С.Д. Максименка. Вінниця, 2008. С. 238-247.

8. Смирнова Н.П. Медико-социальные аспекты организации помощи женщинам с менопаузальным синдромом: автореф. дис. ... канд. мед. наук : М., 1999. 24 с.

9. Тарицина Т. А. Психотерапевтическая коррекция психических нарушений у женщин в климактерическом периоде : дис. ... канд. мед. наук :

19.00.04. М., 2006. 157 с.

10. Титаренко Т.М. ЖИТТЄВИЙ СВІТ особистості у межах і за межами буденності. К.: Либідь, 2003. 376 с.

11. Тювина Н. А. Психические нарушения у женщин в период климактерия. М.: Крон-Пресс, 1999. 224 с.

12.

References

1. Abramova H.S. (2003). *Praktychna psykholohiya* [Practical psychology]. М.: Akademicheskyy Proekt. S. 496 - 505.

2. Astakhov V.M., Batsylyeva O.V. (2003). *Medyko-sotsial'ni problemy sim'yi. [Medico-social problems of the family]*. К.: Psykho-sotsial'ni, sotsial'no-ekonomichni ta sotsiokul'turni aspekty klimakterychnoho periodu. T.1. S. 88-94.

3. Barlas T. V. (2004). *Osoblyvosti sotsial'no-psykholohichnoyi adaptatsiyi pry psykhosomatychnykh ta nevrotychnykh porushennyakh. [Features of social and psychological adaptation in psychosomatic and neurotic disorders]*. *Psykholohichnyy zhurnal*. № 6. S. 117-120.

4. Batsylyeva O.V. (2003) *Eksperymental'ne doslidzhennya psykhoemotsiynoho stanu zhinok u klimakterychnomu periodi [Experimental dosage of psychomotional stance of women in the climacteric period]*. *Psykholohichnyy visnyk / za red. Maksymenka S.D.* К.: Vyp. 1. S. 207-210.

5. Batsylyeva O.V. (2004). *Osoblyvosti stavlennya do sebe zhinok, yaki perebuvayut' u klimaterial'nomu periodi. [Special features of women who have been assigned to themselves, as they stay at the climacteric period]*: avtoref. dys ... kand. psykhol. nauk: 19.00.01 / O.V. Batsylyeva; In-t psykholohiyi im. H.S.Kostyuka APN Ukrayiny. К., 19 s.

6. Krymskaya M.L.(2009). *Klimakterychnyy period [Menopause]*. М.: Medytsyna. 272 s.

7. Maksymenko S.D, Koval' I.A., Maksymenko K.S., Papucha M.V. (2008). *Medychna psykholohiya [Medical psychology]*: pidruchnyk / za red. S.D. Maksymenka. Vinnytsya. S. 238-247.

8. Smyrnova N.P. (1999). *Medyko-sotsial'ni aspekty orhanizatsiyi dopomohy zhinkam z menopauzal'nym syndromom [Medical and social aspects of organizing care for women with menopausal syndrome]*: avtoref. dys. ... Kand. med. nauk: М. 24 s.

9. Tarytsyna T. A.(2006). *Psykhoterapevtychna korektsiya psykhichnykh porushen' u zhinok u klimakterychnomu periodi [Psychotherapeutic correction of mental disorders in women in menopause]*: dys. ... Kand. med. Nauk : 19.00.04. М., 2006. 157 s.

10. Tytarenko T.M.(2003). *Zhyttyevyy svit osobystosti v mezhakh ta za*

mezhi sukupnosti [*The life world of the individual within and outside of everyday life*]. K.: Lybid'. 376 s.

11. Tyuvyna N.A. (1999). Psykhichni porushennya u zhinok u period klimakteriyi. [*Mental disorders in women during menopause*]. M.: Kron-Press. 224 s.

Sergieni O.V., Sheviakov O.V., Gorina O.T.

CLIMATE MATERIAL AS A MANIFESTATION OF THE AGE CRISIS OF INVOLUTION IN A WOMAN'S LIFE

*The article considers the peculiarities of the psychological state of women in the menopausal period (experimental group) in comparison with the indicators of women of childbearing age (control group). **The purpose** of the article was a theoretical analysis of the scientific literature on the research problem and an empirical study of the psychological characteristics of women in the menopausal period, which is considered as a crisis of involution. Theoretical, empirical and mathematical-statistical methods are used in the work. The theoretical basis of the study is the theory of personality, genetic approach SD Maksymenko to the analysis of personality formation at different age stages of life, the concept of life path of personality and life crises (V.A.Romenets, T.M. Tytarenko). **Methods.** The empirical method of research includes: interview, questionnaire aimed at determining the psychotype A and B, family composition; observation, psychodiagnostic methods "Feeling, activity, mood" V. Doskin; Dembo-Rubinstein self-assessment study, symptomatic questionnaire E. Alexandrovich, the method of "Anxiety and Depression", the EPQ Eisenk questionnaire, the definition of the psychological sex of S. Bem, Ehlers' method of research on the motivation to succeed and avoid failure. The mathematical-statistical method included comparative statistics according to Student's test using the program statistica-10. **Results.** A theoretical analysis of the scientific literature on the problem of psychological characteristics of women in the menopausal period has established that most scientists identify psychological disorders of an emotional nature that may accompany somatic disorders; such scientists as S.D. Maksymenko, G.S. Abramova, B.A. Romenets, T.M. Titarenko considers the menopausal period in a woman's life as a manifestation of the crisis of involution. The results of an empirical study of the psychological characteristics of women in menopause indicate that they relate not only to psycho-emotional disorders, but also form shifts in self-awareness, self-perception and self-esteem of women, their motivation to prevent failures, limit risks to success and affect her socially. -psychological behavior. Women in menopause are motivated more to prevent failure than to achieve success, which leads to a decrease in the success of their social activity. **Conclusions.** Manifestations of the crisis of the involutional period are more common in psychotypes "B", but these data need to be refined in*

further studies. The need for prevention of the formation of pathological forms of menopause and the provision of psychological assistance to women in its experience is determined.

Key words: *menopause, age crisis, psychological manifestations, involution, woman, psychotypes, self-esteem, motivation.*

Сергієні Олена Віталіївна – доктор медичних наук, професор кафедри психології та педагогіки Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ, м. Дніпро;

Шевяков Олексій Володимирович – доктор психологічних наук, професор, професор кафедри практичної психології та соціальної роботи Східноукраїнського національного університету ім. В. Даля, м. Сєвєродонецьк; професор кафедри психології та педагогіки Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ, м. Дніпро;

Горіна Ольга Теофілівна – кандидат педагогічних наук, доцент кафедри психології та педагогіки Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ, м. Дніпро.